

**ИКОНОМИКАТА
В ПРОМЕНЯЩИЯ СЕ СВЯТ:
НАЦИОНАЛНИ, РЕГИОНАЛНИ
И ГЛОБАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ**

**Сборник с доклади
от международна научна конференция**

Том I

2015

Издавателство „Наука и икономика”
Икономически университет – Варна

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател

Проф. д-р Веселин Хаджиев – зам.-ректор „Научноизследователска дейност”

Членове:

Проф. д-р Данчо Данчев – декан на Стопански факултет
Проф. д-р Марин Нешков – декан на факултет „Управление”
Доц. д-р Слави Генов – декан на Финансово- счетоводен факултет
Доц. д-р Тодорка Атанасова – декан на факултет „Информатика”
Доц. д-р Стоян Маринов – директор на Колеж по туризъм
Доц. д-р Юлиан Василев
Доц. д-р Стоян Киров
Доц. д-р Людмил Найденов
Доц. д-р Танка Милкова
Гл. ас. д-р Александър Шиваров
Ас. д-р Иван Апостолов

НАУЧЕН СЪВЕТ

Председател

Проф. д-р Веселин Хаджиев – зам.-ректор „Научноизследователска дейност”

Членове:

Проф. д-р Зоя Младенова
Проф. д-р Стефан Вачков
Проф. д-р Румен Калчев
Проф. д-р Надя Костова
Проф. д-р Евгени Станимиров
Проф. д-р Таня Дъбева
Проф. д-р ист. н. Иван Русев
Проф. д-р Владимир Сълов
Доц. д-р Анастасия Кондукторова

Публикуваните доклади не са редактирани и коригирани. Авторите им носят пълна отговорност за съдържанието, оригиналността и за грешки, допуснати по тяхна вина.

ISBN 978-954-21-0833-7 (т.1)

- 8. Гл. ас. д-р Ирена Николова (НБУ – София)**
Развитие на външната търговия на България след 1989 г. 69
- 9. Ас. д-р Марияна Кътева (УНСС – София)**
Скоростта на доставките като глобална тенденция
в търговията 76
- 10. Ас. д-р Едуард Маринов (ИИИ – БАН)**
Външнотърговски отношения на България
с държавите в Африка 84
- 11. Ас. Искрен Пенчев (ИУ – Варна)**
Влияние на входящите капиталови потоци върху размера
и ликвидността на българския пазар на акции 91
- 12. Ас. д-р Олга Чорбаджийска**
(ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград)
Необходимост от ефективно управление
на времето като резултат от глобалните промени
в съвременните организации 101
- 13. Ас. докт. Цвета Бориславова (ИУ – Варна)**
Дебатът за минималната работна заплата 109
- 14. Докт. Стефан Райчев (ПУ „Паисий Хилендарски”)**
Ефективност на трудовия пазар на България
в контекста на ЕС 116
- 15. Докт. Свилена Михайлова (ИУ – Варна)**
Влияние на преките чуждестранни инвестиции върху
текущата сметка на платежния баланс в България 123

ВЪНШНОТЪРГОВСКИ ОТНОШЕНИЯ НА БЪЛГАРИЯ С ДЪРЖАВИТЕ В АФРИКА

Ас. д-р Едуард Маринов

Институт за икономически изследвания при БАН

Значението на африканските държави и особено с тези на юг от Сахара за България се определя от нарастващата роля на региона в световната политика и икономика, огромния икономически потенциал и природни богатства, ориентирането им към демократични ценности и пазарна икономика. Политиката на България към африканските страни се основава както на традиционно добрите връзки с редица от тях, така и на преференциалните им политически и икономически отношения с ЕС.

Отношенията ЕС – Африка се уреждат от частично припокриващи се политически рамки.¹ Най-важната сред тях е Споразумението от Котону (2000 г.), което включва политически и икономически измерения, както и измерение, свързано с развитието. Споразумението предвижда подготвителен сключването на нови търговски споразумения (споразуменията за икономическо партньорство – СИП), съвместими с правилата на СТО, предназначени да създадат изцяло нова рамка за търговията и инвестициите между държавите от ЕС и държавите от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн (АКТБ).

Африканското направление на българската външна политика се вписва в приоритетите на страната ни за интегрирането ѝ в европейските структури. България подкрепя политиката на Европейския съюз, насочена към разрешаването на хуманитарните, етническите и социалните проблеми и преодоляването на сложните военни и политически конфликти в района, както и към развитието на отношенията с държавите от АКТБ в рамките на Споразумението от Котону.

Във връзка с това залегналите цели в Дългосрочната стратегия

¹ Пет от държавите в Северна Африка (Алжир, Египет, Либия, Мароко, и Тунис) са обект на политиката за съседство на ЕС, и по-точно на тази по отношение на Съюза за Средиземноморието. Тъй като отношенията на ЕС в рамките на политиката за съседство обхващат далеч по-голям географски обхват от настоящото изследване, те няма да бъдат разглеждани подробно.

на ЕС за активизиране на сътрудничеството с африканските държави с оглед тяхното икономическо и социално развитие са едно добро начало. Отношенията с африканските страни на юг от Сахара започват постепенно да се подобряват, а характерният за последните 20-25 години спад в двустранното сътрудничество – да се преодолява. Акцентът се поставя върху активизиране на връзките с традиционните ни африкански партньори.

* * *

Външноикономическите отношения на България с държавите от Африка бележат значителен спад след годините на прехода към пазарна икономика. Към 2013 г. дялът на търговията с всички африкански страни е под 2,5% от общите търговски потоци на страната, докато за 1984 този дял е 4,3%, като износът превишава вноса почти двойно, достигайки близо 6% от общия износ на България за 1984 г.² Водещо място в износа в тогавашния период машините и съоръженията, следвани от минералните суровини, металите и торовете, докато при вноса доминират суровините.

Основните партньори в Северна Африка са Либия, Алжир, Мароко и Тунис, от които се внасят петрол и изделия на тежката и леката промишленост, а се изнасят предимно машини и съоръжения, обработени метали и химически продукти. От средата на 70-те години динамично се развиват и отношенията с държавите от Субсахарска Африка – Ангола, Бенин, Гана, Гвинея, Етиопия, Замбия, Зимбабве, Мозамбик, Нигерия, Танзания и др., където България изнася машини и съоръжения, козметични и фармацевтични изделия, а внася предимно суровини – кафе, кашу, памук, мрамор, тютюн и др.

Освен по-активната външнотърговска политика, България има силни позиции в множество африкански държави (Алжир, Мароко, Конго, Либия, Нигерия, Танзания, Ангола и др.) и от гледна точка на осигуряването на специалисти за геолого-проучвателна дейност, изграждане на обекти на добивната промишленост, енергетиката,

² Четиридесет години социалистическа външна търговия на НР България. 1985. Наука и изкуство. С.

леката промишленост, строителната промишленост, проектиране и строителство на сгради. Български специалисти оказват съдействие при модернизирването на селското стопанство в тези страни, създадени са и няколко смесени дружества с българско участие.

* * *

Общата стойност на търговските потоци на България със страните от Африка³ за 2013 г. възлиза на малко над 1.2 млрд. евро, което е едва 2.5% от общите търговски потоци и малко над 6.2% от търговията на страната с държави извън ЕС. Износът надвишава вноса почти 4 пъти (съответно 979 и 235 млн. евро), като по двата показателя държавите от Африка заемат съответно 11% и 2% от извънобщностната търговия на страната и едва 4.4% и 0.9% от общите стойности на износа и вноса. За периода 2003-2013 г. стойността на търговските потоци нараства над 8.5 пъти, като и тук износът расте по-бързо от вноса (съответно 9.1 и 7.3 пъти). Единственият спад през изследвания период е през 2009 г. (с над 35% спрямо 2008 г. при вноса и над 5% – при износа), като той е компенсиран още в рамките на следващата година при износа, а при вноса – през 2011 г. Търговското салдо е положително през целия период, достигайки 744 млн. евро през 2013 г.

Стойността на търговията на България с държавите от Африка в рамките на преговори за сключване на СИП през 2013 г. е около 42% от тази с целия континент (508 млн. евро), като обаче този дял е с 6.5 процентни пункта по-висок спрямо 2003 г. (49 млн.). Общото нарастване на стойността на търговските потоци за периода е над 10 пъти, което е три пъти повече от ръста на търговия на страната с държави извън ЕС – 2.97 пъти. Тези данни показват по доста категоричен начин повишаващото се значение на региона като външно-търговски партньор на страната. Въпреки това търговията с държавите от Африка, включени в групата АКТЬ, заема едва 1% от общите и 2.6% от извънобщностните търговски потоци на България.

И тук, както в случая с целия континент, преобладава износът –

³ Посочените надолу данни са собствени изчисления на базата на статистика на Евростат, достъпен на <http://ec.europa.eu/eurostat/>, посетен на 21.1.2015 г.

и като дял (4% от търговията с държави извън ЕС), и като стойност (359 млн. евро), а вносът е над два пъти по-малко (149 млн., 1,4% от извънобщностната търговия). Интересен е фактът, че двата показателя имат сходни стойности до влизането на България в ЕС (до 2007 г. вкл.), след което се наблюдава сериозен скок в износа – близо 4 пъти само до 2008 г. и почти 6 пъти до 2013 г. Основните държави, в търговията с които е концентрирано това нарастване, са РЮА (общ ръст от 142 млн. евро за периода 2007-2013) и Намибия (с общ ръст от 120 млн. евро за периода 2007-2013). Следва да се отбележи, че през последната година от периода – 2013, тенденцията се обръща – вносът се увеличава близо 3 пъти (от 54 до 149 млн. евро), докато износет намалява с около 10% (от 393 до 359 млн. евро), като двете държави с най-голям принос за това са Танзания (53 млн. ръст за 2013 спрямо 2012 г.) и Мозамбик (25 млн. ръст за 2013 г.).

Основни търговски партньори на България сред африканските държави от АКТЬ са РЮА (37%, 186 млн. евро), Намибия (27%, 137 млн. евро) и Танзания (11%, 57 млн. евро). Сред другите държави с по-сериозно присъствие (с дял от 2-5% от търговията с африканските страни от АКТЬ) във външната търговия на България през 2013 г. следва да се отбележат Мозамбик, Нигерия, Гана, Зимбабве, Етиопия, Габон и Уганда. При вноса лидер е Танзания (35%), следвана от РЮА (26%) и Мозамбик (17%), докато износет е доминиран от РЮА (41%) и Намибия (38%).

Най-висок дял във външната търговия между България и Африка заемат горивата⁴ (26%), храните (21%), другите суровини (20%) и другите преработени продукти (15%). От друга страна, тър-

⁴ Стоковата структура на търговията е представена по основни раздели на SITC – храни и живи животни (група 0; в текста – храни), безалкохолни и алкохолни напитки и тютюн (група 1; в текста – напитки и тютюн), необработени (сурови) материали, негодни за консумация (изкл. горивата) (в текста – други суровини, група 2), минерални горива, масла и подобни продукти (група 3; в текста – горива); мазнини, масла и восъци от животински и растителен произход (група 4; в текста – масла); химични вещества и продукти (група 5; в текста – химични продукти), артикули, класифицирани главно според вида на материала (група 6; в текста – други преработени продукти), машини, оборудване и превозни средства (група 7; в текста – машини); разнообразни готови продукти, н.д. (група 8; в текста готови продукти); стоки и сделки, н.д. (група 9; в текста – други).

говията на България с Африка заема сериозен дял от общата търговия на страната с държави извън ЕС при храните (22%), маслата (14%) и другите суровини (13%). Основните износни продукти на България за Африка са горивата (32%, 311 млн. евро) и храните (24%, 238 млн. евро), докато при износа доминират другите суровини (37%, 86 млн.), другите преработени продукти (23%, 54 млн. евро) и химичните продукти (22%, 52 млн. евро). За периода 2003-2013 г. най-сериозно се е увеличила търговията с горива (с 310 млн. евро), храни (240 млн. евро), други суровини (222 млн. евро) и други преработени продукти (131 млн.). Това са четирите групи стоки, които са увеличили най-много стойността си при износа на България в Африка (съответно с 308, 226, 150 и 80 млн. евро), докато при вноса, който е значително по-малко, най-голямо е нарастването на търговията с други суровини, други преработени продукти и химични продукти (съответно с 72, 51 и 50 млн. евро). За 2013 г. износът надвишава вноса във всички стокови групи, с изключение на химичните продукти (с отрицателно салдо от близо 36 млн. евро) и напитките и тютюна (минус 10 млн. евро), като най-висока положителна стойност има баланса при горивата (309 млн. евро).

Търговията със страните от АКТЕ през 2013 г. е доминирана от другите суровини (42%) и горивата (25%), които заемат и водещо място в износа на България (съответно 40% и 36%, 143 и 129 млн. евро). Другите групи стоки с по-сериозна присъствие в износа са машините (11%, 38 млн. евро) и другите преработени продукти (8%, 27 млн. евро). И при вноса водещи са другите суровини (46%, 68 млн. евро), другите преработени продукти (32%, 47 млн. евро) и храните (11%, 16 млн. евро). И тук за 2013 г. салдото на България е положително във всички стокови групи, с изключение на другите преработени продукти (-20 млн. евро), напитките и тютюна (-13 млн. евро) и храните (-8.5 млн. евро).

За периода 2003-2013 г. стойността на търговските потоци на всички групи стоки расте, като най-сериозно нарастване бележи търговията с други суровини (207 млн. евро) и с горива (126 млн. евро). Това са и двете групи стоки с най-голямо увеличение в износа (съответно със 142 и 128 млн. евро). Другите суровини отчитат и

най-голям ръст при вноса (68 млн. евро), следвани от другите преработени продукти (45 млн. евро) и храните (13 млн. евро), докато при вноса на горива и химични продукти се наблюдава спад, макар и минимален (съответно с 870 и 520 хил. евро). Сериозният спад на износа за 2013 г. спрямо предходната, както и увеличението на вноса, се дължат главно на промени в стойността на търговията с основно търгуваната стокова група – тази на другите суровини, чийто внос нараства с 57 млн. (близо 6 пъти), а износьт намалява с 62 млн. (близо 1/3). Именно другите суровини са и единствената стоковата група, при която търговията с държавите от Африка, включени в рамките на преговори за сключване на СИП, заема по-сериозно място в общата търговия на България с държави извън ЕС – близо 12% за 2013 г. от общата търговия с други суровини и над 16% от износа (като за 2012 г. делът при износа е близо 22%). При вноса, единствено напитките и тютюна заемат по-сериозен дял от извънобщностната търговия на страната - 14%.

* * *

През последните години Субсахарска Африка до голяма степен изпада от приоритетните области на българската външна политика, което води до загуба на положителната инерция в двустранните отношения с държавите в тези части на света. Задължение на България обаче е като член на ЕС да съдейства за устойчивото и демократичното развитие на тези страни. Във връзка с това трябва да се използва рационално все още живият дипломатически опит от миналото и доброто отношение към България в тези държави, което ще направи напълно възможно възстановяването на нивото на взаимовръзките с тях.

Приоритетни действия в тази област биха могли да бъдат включването на държавите от Африка в българската политика на развитие, целенасоченото им подпомагане с ноу-хау и кадрови ресурс за реализирането на капиталови проекти, стимулирането на “честната търговия” с тези страни, както и активната позиция на България в рамките на преговорния процес за сключване на споразумения за икономическо партньорство. В търговско-икономическата област перспективни са предоставянето на технологии и

специалисти в здравеопазването, образованието, селското стопанство и строителството. Предвид огромните нужди на континента от стоки от първа необходимост, Африка е потенциален пазар за износ на българска продукция на леката и хранително-вкусовата промишленост, фармацевтиката, машиностроенето, химията и др.

* * *

На срещата на българския президент с посланиците на африканските страни у нас през декември 2012 г. е изразено единодушно мнение, че състоянието на търговско-икономическите връзки е под нивото на съществуващия потенциал. На срещите на държавния глава с африканските лидери в началото на април 2014 г. в рамките на форума ЕС-Африка е подчертано желанието за активизиране на връзките на всички равнища, като бъдат насърчавани двустранните контакти между министри, представители на регионите и на местните власти. На тези срещи е изтъкнато, че България е много свързана с Африка. Посочено е, че континентът се стреми да увеличи производството на храни и да подобри управлението на водните и енергийните си ресурси, а именно това са секторите, в които редица български компании имат значителен опит и интерес да работят и да инвестират.

Според президента България има принос за развитието на редица държави в Африка с опита и експертизата си в сферите на здравеопазването, образованието и изграждането на инфраструктурни проекти. „Живеем в свят на огромна взаимосвързаност. Няма нищо по-нормално от това да работим заедно със съседите си за справянето с днешните предизвикателства. Енергийната сигурност, климатичните промени, устойчивият растеж управлението на водите и сигурността на храните ще преобладават в дискусиите на този век. Няма рецепта за напредък и дълготраен растеж, но работим здраво за развитието на нашите държави и на нашите два континента. За Европа и Африка трайният икономически ръст изисква координирани действия на местно, национално и континентално равнище.“⁵

⁵ България е много свързана с Африка (2.04.2014). <http://www.dnes.bg>, посетен на 21.1.2015 г.

**ИКОНОМИКАТА В ПРОМЕНЯЩИЯ СЕ СВЯТ:
НАЦИОНАЛНИ, РЕГИОНАЛНИ И ГЛОБАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ**

**Сборник с доклади
от международна научна конференция**

Том I

Дадена за печат 5.V.2015 г. Излязла от печат 13.V.2015 г.

Печатни коли 28,38 Издателски коли 24,12

Формат 60x90/16 Тираж 100

Предпечатна подготовка Екатерина Йорданова

Издателство „Наука и икономика”

Икономически университет – Варна

ул. „Евлоги Георгиев” 24

Печатна база на ИУ – Варна

ISBN 978-954-21-0833-7 (т.1)